

RĂZBOIUL ȘI PACEA - PERSPECTIVE RELIGIOASE

Preot dr. Emanuel Gafița

WAR AND PEACE-RELIGIOUS PERSPECTIVES

Abstract: Researching the Old Testament we identify many clues that war has not been seen as part of mankind's daily life. Also the central themes of the New Testament are the Savior's sacrifice by which men were reconciled with God, and their sacrificial love for one another. Analyzing the vision captured in the Qur'an and other books considered to be sacred by the Islamic world, we come to the conclusion that the peace much desired by all mankind can only be achieved by transforming the whole world into Dar al-Islam.

Keywords: war, peace, Olt Testament, New Testament, Qur'an

Științele politice, arheologia, istoria sau antropologia cercetează până în prezent întrebarea „ce este războiul?”, neputând însă să dea o explicație certă întrebării, dovedind faptul că orice explicație dată este practic insuficientă și ar limita la o simplă formulă un număr mare de acte diferite între ele¹.

Termenul „pace” în limba greacă și în cele moderne face referire fie la o liniște interioară - pacea minții-, fie la o stare exterioară - absența conflictelor și a războiului. Din punct de vedere teologic, absența războiului nu prezintă neaparat pacea, dacă, poporul suferă de nedreptate ori necredință (Ieremia cap. 6 v. 14; cap. 8 v. 11; cap. 28 v. 9; Iezechia cap. 13 v. 10, cap. 16); se poate socoti că este pace și într-o situație internațională tensionată, dacă poporul rămâne în relație cu Dumnezeu².

¹ Wiliam J. Hamblin, *Warfare in the Ancient Near East to 1600 BC. Holy Warriors at the Dawn of History*, London: Routledge, 2006: 11; Frank Ritzel Ames, „The Meaning of War: Definitions for the Study of War in Ancient Israelite Literature”, în B. E. Kelle - F. R. Ames (ed.), *Writing and Reading War. Rhetoric, Gender, and Ethics in Biblical and Modern Contexts* (SBL. SS 42), Atlanta, 2008: 19-21, apud Ilie Chișcari, „Tradiția Războiului just în Iudaismul Precreștin”, în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonatori Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, p. 67.

² Peter C. Craige, *The Problem of War in the Old Testament*, Grand Papids, Michigan: Eedman, pp. 85-88; O. Bauernfeind, W. Foerster & G won Rad, *Guerra c'Pace nel Nuivo Testamento*, (Grande

Războiul și Pacea în Antichitate

Este socotit faptul că pentru grecii și romanii antici, luptele și războaiele erau considerate a fi condiții normale ale existenței lor, însă aceasta nu arată neapărat o stare a fericirii lor³. Osândirea războiului și speranța păcii reprezintă partea centrală a scrierilor vremii respective, pacea fiind socotită a fi o stare firească; politic vorbind putând însemna chiar o lipsă a războiului⁴.

Din perspectiva grecului antic, pacea nu era egală cu prosperitatea, însă reprezenta o cale prin care toate popoarele puteau atinge bunăstarea socială⁵. Pentru romani pacea era absența războiului, termenul „pax” derivând din aceeași rădăcină a cuvântului ce înseamnă „pact”. Dar pentru ambele popoare pacea stătea la baza provenienței belșugului⁶. Sumerienii și urmașii lor, asirienii, pot a fi socotiți popoare războinice prin excelență, cultura lor fiind îmbuiată de imagini ale oamenilor și animalelor ce mor în agonie.

Nefondarea unui război este privit mai ales prin prisma faptului că îi lovește mai ales pe cei care ar trebui să trăiască, adică pe tineri. Croesus se desculță pentru începerea războiului zicând: „Nimeni nu e atât de nesăbuit să prefere războiul păcii: în timp de pace fiii sunt cei care își îngroapă tații, însă în timp de război tații își îngroapă fiii; însă zeii au voit astfel”⁷.

Potrivit stoicilor, caracterul irațional al războiului se vede din faptul că se opune ordinii universului, acela de a fi armonie iar nu dispută.

Lessico del Nuovo Testamento), Brescia: Paideia Editrice, 2003, pp. 57-59. Despre adevărata pace bazată pe dreptate, printr-o împletire armonioasă a drepturilor și a îndatoririlor dintre oameni și între oameni și Dumnezeu, vorbește Fer. Augustin, *De Civitate Dei*, trad. D. Gentili, în Sant'Agostino, *La Città di Dio I (Libri I-X)* (Nuova Biblioteca Agostiniana, V/1), Roma: Città Nuova Editrice, 1978; *La Città di Dio III (Libri XIX-XXII)* (Nuova Biblioteca Agostiniana, V/3), Roma: Città Nuova Editrice, 1991, 19, 13, 1, pp. 50-51; Richard Shelly Hartigan, „Saint Augustin on War and Killing: The Problem of the Innocent” în *JHI* 27/2, pp. 198-199, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Iudaismul Precreștin*, p. 71.

³ G. A. Harrer, *Cicero on Peace and War*, The Classical Journal, vol. 14, nr. 1, 1918, p. 26, apud Ilie Chișcari, „Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană”, în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonații Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, p. 16.

⁴ Platon, *Republica*, trad. F. Gabrieli, în: Platon, *La Republica*, Firenze: Sansoni, 1970, IX, 575b, p. 322; Roland H. Bainton, *Christian Attitudes Toward War and Peace. A Historical Survey and Critical Examination*, New York – Nashville: Abingdon Press, 1960, p. 17; Bauernfeind, Foerster & von Rad, *Guerra c' Pace nel Nuovo Testamento...*, p. 49, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană*, p. 17.

⁵ Enrico Pucciarelli, *I cristiani e il servizio militare. Testimonianze dei primi tre secoli* (Biblioteca patristica, 9), Firenze: Nardini Editore, 1987, pp. 9-10, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană*, p. 17.

⁶ Bainton, *Christian Attitudes Toward War and Peace. A Historical Survey and Critical Examination...*, p. 18, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană*, p. 17.

⁷ Herodot, *Istoriei*, trad. A. Colonna & F. Bevilacqua, în Erodoto, *Le storie: Libri I-IV*, (Clasici greci), Torino: UTET, 1996; Erodoto, *Le storie: Libri V-IX*, (Clasici greci), Torino: UTET, 1996, I 87, 4, pp. 150-151; Bainton, *Christian Attitudes Toward War and Peace. A Historical Survey and Critical Examination...*, p. 24, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană*, p. 22.

Mulți scriitori antici tratează teme din acest areal, astfel Seneca critica războiul zicând: „Omuciderile și crimele răzlețe le pedepsim, dar despre războaie și despre crima glorioasă a nimicirii unor neamuri spunem ceva? Lăcomia noastră, cruzimea noastră nu cunosc măsura. Noi însă practicăm fărădelegile după hotărâri de-ale senatului și după plebiscite, și tot ce e interzis particularului se ordonă cetățeanului. Omul, fiind cea mai blândă, nu se rușinează să se bucure de sângele altuia, să poarte războaie și să lase și pe copiii lui să le poarte, când până și necuvântătoarele și sălbăticiunile se învoiesc între ele”⁸. Aristotel și Platon au ajuns la concluzia că războiul era o stare de neevitat și că toate metodele utilizate nu îl pot stopa, acesta fiind de multe ori inevitabil⁹.

Războiul și Pacea în Vechiul Testament

Pentru buna înțelegere a ideii de război ar trebui întâi de toate analizat conceptul în cele trei mari religii monoteiste.

În cărțile Vechiului Testament sunt prezenți mulți termeni și multe expresii ce fac referire la ideea de pace în general. Termenul „shalom” este cel mai des utilizat pentru a exprima această idee, cercetătorii încă zăbovind asupra prezenței sale numerice în Vechiul Testament, unii susținând că apare de 210 ori¹⁰, alții de peste 350 de ori¹¹, părerea unanimă este aceea că termenul este

⁸ L. Annaeus Seneca, *Scrisori către Luciliu*, - trad. G. Guțu, București, Editura Științifică, 1967, XCV, p. 358; Pucciarelli, *I cristiani e il servizio militare. Testimonianze dei primi tre secoli...*, p. 11, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană*, p. 24.

⁹ La fel consideră și Fer. Augustin, care susține că este imposibil de instaurat pacea adevărată în societatea civilă și în întreaga istorie. El solicită totuși creștinilor să promoveze dreptatea, ca o condiție pentru realizarea păcii, de care să se bucure atât creștinii, cât și necreștinii; *De Civ. Dei* 19, 26-27, pp. 84-87. Iar în *Retractationes* (1,19,2 [p. 104-105]), Fer. Augustin se împotrivesc opiniei că pacea Împărăției anunțată în Predica de pe Munte ar putea fi realizată pe deplin în starea prezentă; pedepsirea răului din lume este un mijloc de educare a poporului lui Dumnezeu spre „pacea desăvârșită”, care transcede orice răzbunare sau împotrivire; cf. *De Civ. Dei* 19, 13, 2, pp. 50-53. De aceea, în ordinea prezentă, pacea și iubirea nu exclud utilizarea violentă a forței. Într-un mod asemănător se exprimase și Origen, *Contra lui Celsus*, Părinți și Scriitori bisericești, Vol. 9, traducere de Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, VIII, LXXII, pp. 565-567. Toma de Aquino, *Summa Theologiae*, Pars Prima et. Prima Secundae, ed. Petri Caramello, Torino, Marietti, 1952, II, II, q. 29, a. 2, pp. 159-160, deși îl urmează pe Augustin în multe puncte în ceea ce privește problematica războiului, este mai optimist în privința posibilității ca omenirea, în condiția ei naturală, să poată stabili dreptatea și să dobândească o pace relativă, prin guvernarea legii; Lisa Sowle Cahill, *Nonresistance, Defence, Violence, and the Kingdom of God in Christian Tradition*, Interpretation, vol. 38, 1984, p. 397, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Antichitatea Greco-romană*, p. 24.

¹⁰ Claus Westermann, *Peace (shalom) in Old Testament*, în „The Meaning of Peace: Biblical Essays”, edited by Perry B. Yoder and Willard M. Swartley, translated by Walter Sawatsky, în colecția „Studies in Peace and Scripture”, II, Louisville Ky, Westminster: John Knox Press, 1992, p. 20, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României pe timp de război. Rolul misionar al preoților militari*, Editura Vasiliana '98, Iași, 1998, p. 19.

¹¹ Douglas James Harris, *Shalom! The Biblical Concept of Peace*, Grand Rapids: Baker Book House, 1970, pp. 75-78, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 17.

utilizat de aproximativ 250 de ori¹², având mai multe sensuri: plinătate, bunăstare¹³, dreptate, mântuire și chiar prosperitate, dar este pus de multe ori și în legătură cu războiul.

Cărțile Vechiului Testament fac multe referiri la război, însă au și expuneri cu privire la pace, precum și o dorință acută de încetare a războiului¹⁴. Nu am putea zice că războiul reprezintă o stare normală a existenței, însă este cert faptul că nu am avea o imagine clară a existenței omenirii dacă nu am ține cont de războaie.

În luptele israeliților scopul războiului nu este neaparat dreptul de manifestare a libertății religioase, ci redobândirea dreptului la existență, ca popor independent¹⁵. Aceste lupte, amintite în Vechiul Testament, reprezintă surse de legitimitate pentru a intra în stăpânirea pământului făgăduit de Dumnezeu și menținerea acestuia ferit de idolatrie¹⁶. Din cuprinsul Vechiului Testament vedem că Dumnezeu conduce poporul și îl protejează prin biruințele războiului, dar tot prin acest mijloc brutal îl și pedepsește atunci când nu-L ascultă. În această situație nu Dumnezeu este cel ce susține războiul, ci El doar le îngăduie celorlalte neamuri să-l suprimă în nădejdea unei întoarceri spre căință. Războiul ca sancțiune este pornit asupra israeliților doar când aceștia nu ascultă directivele legii și glasul profeților, pedeapsa constând nu doar în pierderea susținerii divine ci și în osânda depărtării de Dumnezeu.¹⁷

Legile războiului presupuneau o anumită abordare, care de altfel a și fost aspru comentată de contestatarii Sfintei Scripturi. Aceștia abordează problema *legii herem* (distrugerea completă în timpul războiului); ce consta în obligația israeliților de a ucide bărbații, femeile și copiii, dar și toate animalele iar bunurile arse. Este greu de perceput cum poate un popor apela la astfel de mijloace de distrugere de o reală cruzime ce conduc la exterminarea etnică și la epurarea definitivă a respectivei nații, și toate acestea în spiritul unui popor

¹² H. Beck and Colin Brown, *Peace*, în „The International Dictionary of New Testament Theology”, edited Colin Brown, vol 2, Grand Rapids, MI: Zondervan Publishing House, 1976, p. 777, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 18.

¹³ Noțiunea de bunăstare apare în cuvintele înrudite cu shalom, de exemplu *shalem* (integritate și sănătate spirituală și fizică). Pentru detalii a se vedea J. M. Savage, *Shalom and Its Relationship to Health/Healing in the Hebrew Scriptures: A Contextual and Semantic Study of the Books of Psalms and Jeremiah*, Florida State University, 2001, 454 p., apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 18.

¹⁴ Reuven Firestone, *Holy War in Modern Judaism? „Mitzvah War” and the Problem of the „Three Vows”*, în „Journal of the Academy of Religion”, vol. 74, December 2006, nr. 4, p. 956, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 21.

¹⁵ Reuven Firestone, *Conceptions of Holy War in Biblical and Qur’anic Tradition*, în „Journal of Religious Ethics”, 24: 1, 1966, p. 107, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 23.

¹⁶ *Ibidem*, p. 105, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 23.

¹⁷ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 25.

ce se considera a fi ales de Dumnezeu¹⁸. Printre contestatari se numără: Oxonian R. Dawkins, Daniel Dennet, Christopher Hitchens, Sam Harris. Principala lor problemă constă în inexistența unei viziuni de ansamblu care să le ușureze modalitatea de a privi perioada vechi-testamentară dar și modul greșit de a se poziționa în emiterea unor păreri. Comportamentul poporului ales în timpul luptelor este dictat de respectarea sau nerespectarea poruncilor Lui Dumnezeu de către popor.

Comportamentul poporului ales a fost și va rămâne criticat de multe ori pentru violența sa. Carl von Clausewitz (1780-1831) definește războiul ca „act de violență destinat să oblige adversarul nostru să îndeplinească voința noastră”¹⁹. El spune că din perspectivă militară războiul urmărește trei obiective: cel dintâi, ca puterea militară a inamicului să fie învinsă așa încât acesta să nu mai poată lupta; al doilea obiectiv urmărește ca țara să fie distrusă încât puterea militară să nu mai poată fi organizată; iar al treilea obiectiv, presupune ca războiul să fie încheiat doar atunci când dorința de luptă a inamicului este definit oprimită. Analizând în viziunea teoriei lui Clausewitz războaiele duse de poporul evreu și descrise în Cartea Deuteronom, constatăm că sunt războaie de cucerire ce pot fi etichetate ca acte de violență prin care Israel își supune inamicii voinței lor și a lui Dumnezeu.

Textul din Cartea Numeri cap. 10 v. 9 arată că într-un război se poate dobândi victoria doar dacă el este purtat împotriva dușmanilor ce asupresc un neam iar dovada faptului că Dumnezeu nu agreează războaiele se vede din interdicția adresată regelui David de a construi Templul din Ierusalim (I Paralipomena cap. 22 v. 8): „Tu ai vărsat mult sânge și ai purtat războaie mari; nu se cuvine să zidești casă numelui Meu, pentru că ai vărsat mult sânge pe pământ înaintea feței Mele”²⁰.

Războiul reprezintă o prezență certă în Vechiul Testament, prezent de altfel în întregul Orient antic. Scriptura ebraică surprinde multe referiri la tema războiului, de la episoade narative ce ilustrează diverse momente ale Israelului antic, până la scene poetice ce laudă ori deplâng finalul unor campanii militare, sau oracole profetice împotriva altor popoare²¹. Tematica războiul este prezentă

¹⁸ Eugen H. Merrill, *The Case for Moderate Discontinuity*, în „*Show Them No Mercy: 4 Views on God and Canaanite Genocide*”, C. S. Cowles, Eugen H. Merrill, Daniel L. Gard, Tremper Longman, editor Stanley N. Gundry, Zondervan, Grands Rapids, Michigan, 2003, p. 80, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 32.

¹⁹ Claus von Clausewitz, *On War*, Harmondsworth: Penguin Books, 1968, p. 101, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 35.

²⁰ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 35-36.

²¹ Fiecare carte profetică a Vechiului Testament, cu excepția lui Osea, conține oracole împotriva națiunilor străine (Amos cap. 1 v. 1-2, cap 3; Isaia cap. 13-23; Ieremia cap. 46-51; Iezechia cap. 25-31, etc.). Această atribuție a profetului de oferire a oracolelor împotriva neamurilor este arătată de Ieremia: „Proorocii care au fost demult înaintea mea și înaintea ta au prevestit multor țări și regate puternice război, strâmtorare și molimă” (cap. 28 v. 8). John H. Hayes, *The Usage of Oracles against Foreign Nations in Ancient Israel*, în JBL 87, 1968, p. 81 și pp. 86-87; Duane L. Christensen,

și în dovezile epigrafice antice referitoare la Israel și Iuda, dar și la celelalte popoare ale Orientului antic, toate cu trimiteri la cuceriri, bătălii și războaie²².

Războiul și Pacea în Noul Testament

Vestea cea nouă adusă de Hristos prin venirea Sa în lume este una ce îndeamnă la pace „Fericțiți făcătorii de pace căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei cap. 5, v. 9). Chiar Împărăția lui Dumnezeu este una a păcii²³. Biserica, îndemnată de prescripțiile scripturistice, este una ce susține pacea²⁴, pentru a o aduce în inimile credincioșilor iar mai apoi în lumea toată²⁵, sprijinită fiind în această lucrare de către puterile îngerești²⁶.

Niciun creștin nu ar putea susține vreodată faptul că războiul este un lucru bun și să nu fie de acord cu toate demersurile duse la toate nivelurile astfel încât să nu se ajungă la acesta. De asemenea nu poate fi negat nici unul din țelurile creștinismului, acela ca toți să-i îmbrățișeze valorile, astfel că exemplele prin care răbdarea și iubirea îi aduce pe unii la credință sunt demne de toată aprecierea.²⁷

Biserica creștină se folosește de toate mijloacele sale pentru realizarea păcii în lume și pentru evitarea oricărui impediment ce ar putea degenera în război, ea fiind mandatată pentru acest scop chiar de către Capul ei, Hristos Domnul care a venit în lume în sunetul magilor „Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire.” (Luca cap. 2, v. 11).

Putem discuta despre două tipuri de pace, pacea lumii și pacea adusă de Mântuitorul Hristos în lume. Cea dintâi are o nuanță socială și clarifică relațiile *Transformations of the War Oracle in Old Testament Prophecy. Studies in the Oracles Against the Nations* (HDR 3), Missoula, MT: Scholars Press, 1975, pp. 1-15, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Iudaismul Precreștin*, p. 65.

²² Megan Bishop Moore, „Fighting in Writing: Warfare in Histories of Ancient Israel”, în B. E. Kelle & F. R. Ames (ed.), *Writing and Reading War: Rhetoric, Gender, and Ethics in Biblical and Modern Contexts* (SBL. SS 42), Atlanta: SBL, 2008, pp. 58-59; T. R. Hobbs, *A time for War: A Study on Warfare in the Old Testament* (OTS□ 3), Wilmington, Delaware: Michael Glazier, 1989, pp. 25-26, apud Ilie Chișcari, *Tradiția Războiului just în Iudaismul Precreștin*, p. 65.

²³ Nicolae Neaga, „Împărăția lui Dumnezeu - Împărăția păcii”, în *Mitropolia Ardealului*, Nr. 7-8, Sibiu, 1983, pp. 401-414.

²⁴ Justin Moisesescu, „Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii”, în *Studii Teologice*, Nr. 3-4, București, 1953, pp. 247-268.

²⁵ Ioan I. Ică, „Să ucidem războaiele cu cuvântul și nu cu oamenii, și să obținem pacea cu pace, nu cu război; Pacea și războiul în lumina ultimelor epistole ale Fericitului Augustin”, în *Mitropolia Ardealului*, Nr. 1-2, Sibiu, 1985, p. 57.

²⁶ B. A. Alexandru, „Rugăciunile îngerești pentru pace”, în *Mitropolia Olteniei*, Nr. 11-12, Craiova, 1967, pp. 888-892.

²⁷ Ilie Chișcari, „Mt 5: 38-48 în discuțiile cu privire la războiul just”, în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonatori Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, p. 283.

dintre oameni, oferind mediul potrivit de dezvoltare. Cea de-a doua, deși nu este o pace a lumii, este realizată în lume. Pacea Lui Hristos are ca mediu de manifestare lumea, pe care Domnul a iubit-o atât de mult încât pe Fiul Său L-a dat pentru ea. Acest tip de pace nu se poate realiza decât ținând cont de relațiile semenilor între ei.

În Noul Testament conceptul de pace este prezent de 86 de ori, având diferite înțelesuri. Uneori se vorbește despre pace chiar fără a face apel la cuvântul *pace*²⁸. Asemenea Vechiului Testament termenul de pace este folosit ca formulă de salut, atât la întâlnire („Pace vouă” - Ioan cap. 20, v. 19; cap. 20, v. 26) cât și la plecare (Marcu cap. 5, v. 34; Luca cap. 7, v. 50; cap. 8, v. 48 - „Mergeți în pace”).²⁹

Pacea creștină are o simbolistică universală, ea aparținând întregii lumi. Sfântul Apostol Pavel zicea „Trăiți în pace cu toți oamenii” (Romani cap. 12, v. 18). Același îndemn este și pentru evrei: „Căutați pacea cu toți și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu” (Evrei cap. 12, v. 14) dar este îndreptat și tesalonicenilor „Și să râvniți a trăi în liniște și a face fiecare cele ale sale și a lucra cu mâinile voastre, precum v-am dat poruncă” (I Tesaloniceni cap. 4, v. 11). Îndemnuri de pace vin și din partea Sfântului Apostol Petru: „Cel ce voiește să iubească viața și să vadă zile bune să-și oprească limba de la rău și buzele sale să nu grăiască vicleșug. Să se ferească de rău și să facă bine; să caute pacea și s-o urmeze” (I Petru cap. 3, v. 10-11) iar altă dată zice „Siliți-vă să fiți aflați de El în pace, fără prihană și fără vină” (II Petru cap. 3, v. 14).

Comparativ cu Vechiul Testament, ce amintește de războaie (Numeri cap. 21, v. 14), în Noul Testament nu este prezentat nici un război și nici nu se face mențiunea a vreunui război. Domnul Iisus Hristos nu a osândit participarea la război și nici nu a oprit pe cineva să fie soldat. El a adus pacea între oameni, a adus bunăvoirea și înțelegerea. Toate aceste bucurii duhovnicești nu vor fi bine primite de mulți oameni, care vor fi pedepsiți cu greutatea războiului. Cei ce greșesc nu vor fi osândiți cu război imediat după păcat, ci li se vor pune la dispoziție toate mijloacele de căință iar dacă acestea vor fi epuizate vor suporta consecințele pedepsei ce vine prin greutatea războiului³⁰.

Pacea este obolul dat de Dumnezeu omenirii dar dacă aceștia nu umblă în cărările păcii aceasta poate fi luată de la ei. Acest lucru este vizibil și în cadrul istoriei, când oamenii s-au pocăit și au trăit în armonie, Dumnezeu le-a redat pacea Sa, întrucât El nu voiește moartea păcătoșilor ci întoarcerea și mântuirea lor. Inclusiv Sfinții Părinți și Scriitorii bisericești s-au străduit să arate pacea creștină prin însăși exemplul vieții lor dar și prin scrierile lor. Din punctul lor de vedere pacea este drumul mântuirii, fiind datorită creștinilor de a se ruga

²⁸ Constantin Cornișescu, „Pacea după Sfânta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți”, în *Biserica Ortodoxă Română*, Nr. 11-12, București, 1983, p. 820.

²⁹ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 36-38.

³⁰ Sfântul Nicolae Velimirovici, *Războiul și Biblia*, ediția a II-a revizuită, traducere din limba sârbă de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sofia, București, 2010, pp. 231-232.

pentru ea. Aceasta presupune cultivarea, apărarea și înmulțirea tuturor aspectelor ce cuprind demersuri ale păcii. Pacea impusă în mod imperativ nu este una reală ci indusă de diferite circumstanțe³¹.

Pacea reprezintă aspectul firesc al relației dintre oameni, omul trebuind a o cultiva pentru binele și fericirea sa, pe când războiul reprezintă forma cea mai primejdioasă și periculoasă a relației dintre oameni și popoare. Sfântul Grigorie de Nisa face o analogie zicând că războiul este pentru om precum boala gravă pentru trupul său, singura doctorie ce alungă relele din viața omului fiind pacea³².

Creștinul autentic trebuie să fie un luptător asiduu pentru pace, urmând astfel îndemnul Sfântului Apostol Pavel ce zice „Fiți în pace, urmăriți pacea cu toți oamenii” (II Timotei cap. 2, v. 22). Învățătura Bisericii ne spune că oamenii trebuie să trăiască în pace pentru că sunt toți urmași ai lui Adam, plămădiți din același sânge „Și a făcut dintr-un sânge tot neamul omenesc” (Faptele Apostolilor cap. 17, v. 26).

Pacea și bunăvoirea sunt căi pe care a mers întotdeauna Biserica creștină și pe care suntem îndrumați a păși și noi.

O problemă actuală ce aduce în discuție poziția Noului Testament privitoare la accesul creștinilor la înrolarea în armată vine din însăși atitudinea Mântuitorului Iisus Hristos față de autorități, „Dați Cezarului ceea ce este al Cezarului și Lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu” (Matei cap. 22, v. 21). Creștinii trebuie să se supună celor ce îi conduc întrucât ei au fost îngăduiți de Dumnezeu, chiar conștiința îndemnându-i să le dea cinste: „Dați tuturor cele ce sunteți datori, celui cu darea, dare; celui cu vama, vamă, celui cu teama, teamă; celui cu cinstea, cinste. Nimănui să nu-i fiți datori, decât cu iubirea unuia față de altul” (Romani cap. 13, v. 7-8).

Războiul și Pacea în gândirea Sfinților Părinți și a Scriitorilor Bisericești

Printre numeroșii sfinții ce împodobesc rândurile casnicilor Lui Dumnezeu se numără și mulți martiri militari. Nici unul dintre aceștia nu este pomenit pentru meritele lor din câmpul de luptă ci pentru cu totul alte biruințe, biruințe spirituale. Un șir al celor mai cunoscuți sfinți militari îi cuprinde pe: Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Sfântul Mucenic Artemie, Sfântul Mucenic Agatonic, Sfântul Mucenic Nichita, Sfântul Mucenic Procopie, Sfântul Mucenic Mercurie, Sfântul Mucenic Teodor Tiron, Sfântul Mucenic Teodor Stratilat, Sfântul Mucenic Dimitrie, Sfântul Mucenic Nestor, Sfântul Mucenic Lup, Sfântul

³¹ Ștefan Alexe, „Învățătura Sfinților Părinți și a Scriitorilor bisericești despre pace” în *Ortodoxia*, Nr. 4, București, 1983, pp. 579-580.

³² Sfântul Grigorie de Nyssa, „Scrieri. Partea Întâia”, în *Părinți și Scriitori bisericești*, Vol. 29, traducere de D. Stăniloae și Ioan Buga, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 389-390.

Mucenic Mina. Ei sunt exemple de urmat pentru că au biruit pornirile trupești, punându-și viața la bătaie pentru dreapta credință.³³

Sfinții Părinți și Scriitorii bisericești preiau imboldul scripturistic al Noului Testament vis-a-vis de atitudinea conflictelor. Astfel, Clement Romanul cere creștinilor: „Să luptăm dar, bărbați frați, cu toată stăruința sub poruncile Lui cele fără prihană. Să ne gândim la cei ce luptă sub conducătorii noștrii, cu câtă rânduială, cu câtă ascultare, cu câtă supunere împlinesc poruncile. Nu sunt toți comandanți, nici căpătenii peste o mie de ostași, nici peste o sută, nici peste cincizeci și așa mai departe; ci fiecare după rangul său împlinește cele rânduite de împărat și de conducători”³⁴. Scriitorul apreciază ordinea militară și o crede potrivită a fi instaurată și în Biserică, ca un exemplu clar de ascultare între cei ce conduc și cei ce ascultă: ofițeri-soldați comparativ cu creștini-preoți și episcopi.

Ignatie Teoforul scrie lui Policarp: „Osteniți-vă unii împreună cu alții, luptați împreună, alergați împreună, suferiți împreună, dormiți și deșteptați-vă ca iconomi, ca stăpâni și slujitori ai lui Dumnezeu. Căutați să plăceți Celui în a Căruia oaste sunteți, de la Care și plata o primiți. Să nu fie găsit careva dezertor. Botezul vostru să vă rămână armă, credința coif, dragostea sulită, iar răbdarea armură; faptele bune să fie depozitele voastre, ca să vă primiți după vrednicie, plata voastră”³⁵. Asemenea lui Clement Romanul, își imaginează creștinii a fi soldați ai lui Dumnezeu.

Chiar Sfântul Iustin Martirul și Filosoful utilizează termeni militari în expunerile sale susținând că un creștin trebuie să fie mai presus decât un soldat întrucât plata sa vine de la Dumnezeu: „Desigur că ar fi de râs ca - în timp ce aceia care cad de acord cu voi și se înrolează ca soldați ai voștri îmbrățișând mărturisirea voastră, mai presus de părinții lor, de patria lor și de toți cei familiari ai lor, cu toate că voi nu le puteți procura nici o recompensă nestrictăoasă

³³ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 47-53.

³⁴ Clement de Rome, *Epitre aux Corinthiens*, 21,4, introduction, texte, traduction, notes et index par Annie Jaubert, în colecția „Sources Chretiennes”, nr. 37, 1-3, Les Editions du Cerf, Paris, 1971, p. 161: „Servons donc en soldat, frères, de tout notre zèle sous Ses orders irréprochables. Considerons les soldats qui servent sous nos gouvernants, avec quelle discipline, quelle docilite, quelle soumission ils executent les taches qui leur sont assignees. Tous ne sont pas commandants en chief, ni chefs de mille, ni chefs de cent, ni chefs de cinquante, ni ainsi de suite, mais chacun a son rang propre executé ce qui lui est prescrit par le roi et les gouvernants”, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 90.

³⁵ Ignace d'Antioche, *Letters. Lettre a Poycarpe*, cap. 6, 1-2, text grec, introduction, traduction et notes de P. Th. Camelot, în colecția „Sources Chretiennes”, nr 10 bis, Les Editions du Cerf, Paris, 1958, p. 177 „peinez ensemble les uns avec les autres, comme ses assesseurs, ses serviteurs. Cherchez a plaire a celui sous les ordres de qui vous faites compagne (cf. II Timotei 2,4), de qui aussu vous recevez votre solde, qu'un ne trouve parmi vous aucun deserteur... Que votre baptême demeure comme votre bouclier, la foi comme votre casque, la charite comme votre lance, la patience comme votre armure. Vos depots, ce sont vos oeuvres, afin que vous receviez comme il convient les sommes auxquelles vous avez droit”, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 91.

pentru aceasta - noi, care suntem îndrăgostiți de nesticăciune, să nu suferim la rândul nostru toate pentru a primi cele dorite de la Cel ce singur este în stare să ni le dea³⁶. Altă dată zice că creștinii sunt împotriva războiului deoarece datoria lor principală constă în identificarea păcii, dar în ciuda acesteia ei sunt folositori și în timp de război, dovadă fiind adusă scrisoarea Împăratului Marcus Aurelius către Senat. Aceasta arată nu doar că creștinii și-au adus contribuția la câștigarea unei lupte la granița Germaniei, ci și că au utilizat o armă deosebită, rugăciunea³⁷.

Clement Alexandrinul folosește de asemenea termeni militari, îndemnându-i pe creștini să fie ascultători de: „generalul care dă comenzile cele drepte”, adică de Dumnezeu³⁸.

Creștinismul, asemenea sistemului militar, are o disciplină proprie. Dacă un soldat nu se revoltă atunci când este muștrat, tot așa nici creștinul nu ar trebui atunci când primește dojana de la Generalul sufletelor noastre, Care se preocupă de soldații săi³⁹: „După cum generalul care conduce armata sa se îngrijește de salvarea ostașilor lui tot așa Pedagogul conduce pe copiii Săi spre o viață mântuitoare. După cum generalul dă celor care fac rele pedepse în bani, pedepse corporale, îi pune în lanțuri și le dă și alte pedepse de foarte mare necinste, iar uneori îi pedepsește pe unii chiar la moarte - scopul acestor pedepse fiind bun, întrucât îi învață minte pe cei de sub comanda lui - tot așa și Cuvântul, Acest mare general al nostru, Conducătorul universului, pentru a-i scăpa de sclavie, de rătăcire și de robia celui potrivnic, pe cei care nu se supun legii Lui îi dojenește ca să le potolească patimile sufletului lor și să-i conducă cu pace spre o unitate de viață⁴⁰”.

Sfântul Ciprian al Cartaginei utilizează cel mai mult expresiile militare. Lumea este văzută ca un „câmp de luptă”⁴¹ unde se înfruntă „tabăra lui

³⁶ Justin Martirul și Filosoful, *Apologia I în favoarea creștinilor*, cap. 39, 5, traducere și note de Olimp N. Căciulă, în *Părinți și Scriitori bisericești*, Vol. 4, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 51.

³⁷ *Ibidem*, cap. 68, p. 74: „Creștinii nu prin pregătirea de săgeți, nici de arme și nici prin sunete de trâmbiță, deoarece așa ceva este de neîngăduit la ei, din cauza lui Dumnezeu, pe care-L poartă în conștiințele lor. Deci aceștia, aruncându-se la pământ, s-au rugat nu numai pentru noi, ci și pentru întreaga noastră armată pentru ușurarea ei de pe urma setei și a foamei de care pătimea. Deci, din momentul acesta începând, noi îngăduim unora ca aceștia să fie creștini, pentru ca nu cumva cerând și împotriva noastră o astfel de armă, să o dobândească”.

³⁸ Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către elini*, cap. 10, 100-104, traducere, introducere, note și indici de D. Fecioru, în *Părinți și Scriitori bisericești*, Vol. 2, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 147.

³⁹ *Idem*, *Pedagogul*, I, cap. 7, 54, traducere, introducere, note și indici de D. Fecioru, în *Părinți și Scriitori bisericești*, Vol. 4, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 197.

⁴⁰ *Ibidem*, I, cap. 8, 65, pp. 203-204.

⁴¹ Sfântul Ciprian, Episcopul Cartaginei, *Scrisori, Scrisoarea 13*, 2, 1, traducere din limba latină de Ioan Diaconescu și Ovidiu Pop, Editura Sofia, București, 2011, p. 68.

Hristos⁴². Creștinii sunt soldați ai lui Hristos⁴³ aleși să lupte în tabăra sfântă. Conducătorul ostașilor este Înzuși Hristos ce este privit ca un imperator⁴⁴. Prin toate expresiile militare Sfântul Ciprian nu dorește a face o apologie a războiului, precum nici a violenței, ci urmărește a puncta importanța unității în Biserică asemenea unității din sistemul militar.⁴⁵

Sfântul Ambrozie al Mediolanului se poziționează de partea participării creștinilor la război fără ca această manifestare să le primejduiască vreo daună morală. El a elaborat chiar o terorie a războiului „Curajul, care în război apără patria de barbari sau care acasă îi protejează pe infirmi și pe camarazi de tâlhari, este plin de dreptate”⁴⁶.

Mediul militar presupunea în Imperiul Roman în primele secole un anumit stil de viață, îndeosebi legat de cultul Împăratului dar și a zeităților impuse de conducerea militară. Ofițerii trebuiau să aducă jertfe idolilor iar soldații trebuiau să asiste. De multe ori se vorbea de o lipsă de moralitate a ostașilor⁴⁷, de brutalitatea și de lăcomia lor. Soldații nu se puteau căsătorii decât la finalizarea serviciului militar (25 de ani), obligați fiind a opta pentru traiul în abstenență sau pentru desfrânare⁴⁸. De multe ori taberele militare erau însoțite de personaje dubioase precum prostituate, pariori, pasionați de jocuri de noroc. Aceste lucruri i-au făcut pe Tertulian și Origen să respingă mediul militar al vremii lor.

Nici un Sfânt Părinte nu a condamnat prezența creștinilor în armată argumentată de vărsarea de sânge dacă motivul prezenței lor era apărarea granițelor.⁴⁹

Războiul și Pacea în Islam

A treia religie monoteistă a lumii este islamismul. Coranul (Qur'an) cuprinde versete ce îndeamnă atât la război cât și la pace. Marea parte a versetelor ce îndrumă la pace se găsesc în *Surah 2*, spunând că mulți dintre oamenii Cărții doresc să-i întoarcă pe credincioșii lui Allah de la credință la necredință din invidie, însă aceștia trebuie iertați până când Allah își va duce la împlinire

⁴² *Ibidem*, *Scrisoarea 12*, 2, 2, p. 66.

⁴³ *Ibidem*, *Scrisoarea 38*, 1, 2, p. 148.

⁴⁴ *Ibidem*, *Scrisoarea 15*, 1, 1, p. 77.

⁴⁵ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 97.

⁴⁶ Ambrozie de Mediolanum, *De Officiis* I, 27, 129, edited with an Introduction, Translation, and Commentary by Ivor J. Davidson, în: Ambrose, *De Officiis*, vol. I, Oxford: Oxford University Press, 2002, pp. 192-193, apud Ionuț-Alexandru Tudorie, „Sfântul Augustin și teoria *Bellum Justum*. Reflecții pe marginea Scrisorilor 189 și 229”, în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonatori Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, p. 320.

⁴⁷ Arnobius, *Adversus Gentes*, book IV, 7, în „The Ante-Nicene Fathers”, vol. 6, edited by A. Roberts and J. Donaldson, SAGE Software Albany, Oregon USA, version 1.0, 1996, p. 985.

⁴⁸ Edward A. Ryan, „The Rejection of Military Service by the Early Christians”, în *Theological Studies*, 13, 1 (1952), p. 11.

⁴⁹ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 97-103.

planul său⁵⁰. Atât musulmanii cât și cei ce împlinesc Scripturile (evrei, creștini ori sabeeni) își vor lua plata de la Dumnezeu lor.⁵¹

Unul dintre cele mai cunoscute cuvinte ale limbii arabe este djihad, ce derivă de la verbul jahada (a se strădui, a depune efort pentru ceva); explicația primară nefiind aceea de război fizic. Juridic vorbind, termenul trimite la o strădanie mare pentru cauza lui Allah, adică la un efort fizic și psihic de anvergură: a vinde averi, a jertfi sănătatea și chiar propria viață slujind lui Allah⁵².

Apărătorii războiului jihadist susțin că toate textele ce trimit la pace au fost înlăturate de *Versetul Sabiei*, ce îi determină pe musulmani să lupte pentru credința lor în detrimentul celor de altă credință, dacă cei din urmă refuză aderarea la credința lor: „Dar atunci când trec lunile interzise, să luptați împotriva lor și să-i măcelăriți oriunde dați peste ei, să-i prindeți, să-i împresurați și să-i atrageți în capcană; dar dacă se pocăiesc și stabilesc întâlniri sistematice de rugăciune și practică milostenia cu regularitate, atunci să le deschideți calea: căci Allah este mult iertător și preamilostiv”.⁵³

Coranul arată prin mai multe texte că lupta/jihadul îi este adresat credinciosului musulman. Musulmanii pot avea o repulsie pentru ceva ce este bun pentru ei, cum ar fi lupta, și să prețuiască un lucru rău; însă în privința războiului, musulmanii trebuie să se lase în voia lui Allah⁵⁴. Războindu-se împotriva celor necredincioși, slujitorii lui Allah se transformă în instrumente de pedeapsă ai lui Allah, prin mâinile cărora Allah îi va pedepsi și acoperi de rușine pe

⁵⁰ Surah 2, 109: *Many of the people of the Scripture long to make you disbelievers after your belief, through envy on their own account, after the truth hath become manifest unto them. Forgive and be indulgent (toward them) until Allah give command. Lo! Allah is Able to do all things - The Meaning of the Glorious Quaran* by Mohammed Marmaduke Pickthal, Hyderabad Deccan: Government Central Press, 1938, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 75.

⁵¹ Surah 2, 62: *Lo! Those who believe (in that which is revealed unto thee, Muhammad), and those who are Jews, and Christians, and Sabaeans - whoever believeth in Allah and the Last Day and doeth right - surely their reward is with their Lord, and there shall no fear come upon them neither they grieve*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 75.

⁵² Majid Kdaduri, *The Islamic Law of Nations: Shaybani's Siyar*, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1966, p. 55, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 76.

⁵³ Surah 9, 5: *Then, when the sacred months have passed, slay the polytheist wherever you find them, and take them (captive), and besiege them, and prepare to ambush them. But if they repent and establish worship and pay the poor-due, then leave their way free. Lo! God is Forgiving, Merciful*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 76.

⁵⁴ Surah 2, 216-217: *Warfare is ordained for you, though it is hateful unto you; but it may happen that ye hate a thing which is good for you, and it may happen that ye love a thing which is bad for you. Allah knoweth, ye know not. They question thee (O Muhammad) with regard to warfare in the sacred month. Say: Warfare therein is a great (transgression), but to turn (men) from the way of Allah, and to disbelieve in Him and in the Inviolable Place of Workshop, and to expel His people thence, is a greater with Allah; for persecution is worse than killing. And they will not cease from fighting against you still they have made you renegades from your religion, if they can. And whoso becometh a renegade and dieth in his disbelief: such are they whose works have fallen both in the world and the Hereafter. Such are rightful owners of the Fire: they will abide therein*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 77.

necredincioși, dându-le biruință aleșilor săi⁵⁵. Dacă musulmanii nu vor urma această cale, Allah îi va pedepsi cu chinuri groaznice și îi va schimba cu alt neam⁵⁶. Din acest motiv musulmanii trebuie să înceapă lupta și războiul, punându-și averile și sufletele în slujba lui Allah⁵⁷.

Exemplele pot continua întrucât în Coran pot fi identificate și alte multe texte ce trimit la război, ori care îi prezintă pe cei de alte credințe ca inamici ai islamului (5, 54; 5, 85), dar și versete ce afirmă că scopul islamului este să acapareze tot pământul (2, 193; 8, 39). Dar nu doar Coranul cuprinde trimiteri la război ci și tradițiile *hadith*, ce surprind învățăături și fapte ale profetului Mohamed, fiind socotite de aceeași însemnătate ca și Coranul. Acestea îndeamnă la lupte împotriva celor de alte credințe până ce vor accepta credința în Allah: „Apostolul lui Allah a zis: Am primit porunca să lupt împotriva oamenilor până ce vor spune: Nimeni nu are dreptul să primească închinarea decât Allah; iar oricui va spune: Nimeni nu are dreptul să primească închinarea decât Allah, îi voi lăsa viața și bunurile, mai puțin ceea ce cere legea islamică, iar faptele sale vor rămâne în seama lui Allah care fie îl va pedepsi, fie îl va ierta”⁵⁸.

Islamul împarte lumea în două: cea dintâi, în care musulmanii sunt mai numeroși și au conducerea - Dar al-Islam sau Casa Islamului, iar a doua parte a lumii este cea populată cu musulmani, însă aceștia sunt minoritari și nu au acces la putere - Dar al-Harb sau Casa războiului⁵⁹. Datoria principală a musulmanilor constă în transformarea Dar al-Harb în Dar al-Islam, neîmplinirea acestei obligații fiind considerat păcat.

Potrivit legii islamice *Shari'ah*, înainte de a pleca la război împotriva inamicului, musulmanii trebuie să le solicite adversarilor să acceadă la credința lor. Dacă acceptă, războiul nu mai are loc⁶⁰. Acest mod de raportare este

⁵⁵ Surah 9, 14: *Fight them! Allah will chastise them at your hands, and He will lay them low and give you victory over them, and He will heal the breasts of folk who are believers*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 77.

⁵⁶ Surah 9, 39: *If ye go not forth He will afflict you with a painful doom, and will choose instead of you a folk other than you. Ye cannot harm Him at all. Allah is Able to do all things*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 77.

⁵⁷ Surah 9, 41: *Go forth, light-armed and heavy-armed, and strive with your wealth and your lives in the way of Allah! That is best for you if ye but knew*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 77.

⁵⁸ Sahih Bikhari vol. 4, book 52, nr. 196 book Abu Haraira: Allah's Apostle said: *I have been ordered to fight with the people till they say, 'None has the right to be worshipped but Allahh, 'and whoever says, 'None has the right to be worshipped but Allah, 'his life and property will be saved by me except for Islamic law, and his accounts will be with Allah, either to punish him or to forgive him*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 79.

⁵⁹ Roy Parviz Mottahedeh and Ridwan al-Sayyid, *The Idea of Jihad in Islam before the Crusades*, în „The Crusades from Perspective of Bizantium and Muslim Word”, edited by Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh, Washington D.C: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2001, pp. 23-29.

⁶⁰ Stephen Cory, *Jihad*, in Juan E. Combo, *Encyclopedia of Islam*, în colecția „Encyclopedia of Word Religions”, J. Gordon Melton - series editor, Infobase Publishing, 2009, p. 398.

identificat și în Vechiul Testament (Deuteronom 20, 10-20) când înainte de atac este adresată invitația de pace, fără însă a cere convertirea, de asemenea practică întâlnită și la popoarele antice⁶¹. Mai exista și o altă variantă, aceea de a achita o taxă - *jizya*, evitând astfel războiul sau de a părăsi teritoriul vizat de musulmani. Dacă nici una din variante nu era agreată, atunci musulmanii cereau ajutorul lui Allah și porneau la luptă⁶².

În ceea ce privește modul de comportament în timpul luptelor, acesta este bine surprins în Coran sau în tradițiile hadith. Cele mai importante sunt: evitarea conflictului pe cât posibil (Surah 48, 39; 8, 6; 6, 151; 5, 32), permisiunea de a lupta era acordată în caz de apărare (Surah 22, 39-40), neluarea atitudinii în fața asupririi este o greșeală (Surah 2, 217), ajutarea musulmanilor asupriți (Surah 4, 75), interzicerea luptei cu cei cu care s-a încheiat pacea ori vreun tratat (Surah 4,90), prizonierii de război trebuie să fie bine tratați (Surah 4, 74; 8, 70; 76, 8).

Nu putem aduce în discuție războiul dus de musulmani fără a discuta și despre martiri și jertfa lor, folosind termenul de *shahid*⁶³, ce descrie pe musulmanul ce-și pune viața pentru Allah, scopul fiind iertarea tuturor păcatelor. Pe lângă acestea, răsplata mai este încununată cu protejarea de chinurile din mormânt, încununarea cu o coroană a gloriei, plăceri multe, dintre care și desfătarea în prezența a 72 de fecioare cu ochi negri, dar și șansa de a mijloci pentru 70 de persoane dintre rudeni. Referitor la sinucigași, Coranul condamnă acest lucru, considerându-l un lucru grav.⁶⁴

Teoria războiului „sfânt” islamic este cunoscută, ea fiind o îndatorire continuă a comunității islamice. „Cei ce sunt uciși pe calea lui Allah”, „martiri pe câmpul de luptă”, primesc pentru jertfa lor răsplata⁶⁵ celor ce luptă pentru

⁶¹ Coleman Phillipson, *The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome*, vol. 1, London, Macmillan and Co. Ltd, 1911, pp. 96-97.

⁶² Sahih muslim, book 19, nr. 4294: *When you meet your enemies who are polytheists, invite them to three courses of action. If they respond to any one of these, you also accept it and withhold yourself from doing them any harm. Invite them to (accept) Islam; if they respond to you, accept it from them and desist from fighting against them. Then invite them to migrate from their lands to the land of the Muhajirs and inform them that, if they do so, they shall have all the privileges and obligations of the Muhajirs. If they refuse to migrate, tell them that they will have the status of Bedouin Muslims and will be subjected to the Commands of Allah like other Muslims, but they will not get any share from the spoils of war or Fai' except when they actually fight with the Muslims (against the disbelievers). If they refuse to accept Islam, demand from them the Jizya. If they agree to pay, accept it from them and hold off your hands. If they refuse to pay the tax, seek Allah's help and fight them.*, apud Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, p. 83.

⁶³ Ahmad Ibn Naqib al-Misri, *Reliance of the Traveler: A Classic Manual of Sacred Islamic Law 'Umdat al-Salik*, edited and translated Nuh Ha Mim Keller, revised edition, Beltsville, Maryland: Amana Publications, 1997, p. 604.

⁶⁴ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 84-89.

⁶⁵ Coranul, II, 154: „Nu spuneți despre cei care sunt uciși pe calea lui Allah: *Ei sunt morți!*, căci *ei sunt vii*, dar voi nu vă dați seama!”; III, 157, 169; IV, 74: „Să lupte, așadar, pe calea lui Allah aceia care dau viața lumescă de acum pentru Viața de Apoi! Iar acei care luptă pe calea lui Allah, de va fi ucis sau de va birui, Noi îi vom da mare răsplata”; IX, 111, XLVII, 4-6: „Atunci când îi

Allah: iertarea păcatelor, trecerea chinurilor mormântului, dar și alte răsplătiri. Toate acestea au fost aspru criticate de către diferite personalități ale Bizanțului: Theophanes Mărturisitorul, Constantin al VII-lea Porfirogenetul, Theodorus Abū-Kurra, Niketas Byzantios. Toate promisiunile musulmane apăreau drept scandaloase în viziunea creștinismului răsăritean⁶⁶.

Războiul și Pacea în creștinismul contemporan

În urma atentatelor din 11 septembrie 2001, Congresul Statelor Unite ale Americii a elaborat „Noua Strategie de Securitate Națională”. Noua viziune urmărea 3 obiective: prevenirea riscurilor, protecția cetățenilor și a infrastructurii naționale și reacția în caz de catastrofe ori atentate. Aceasta s-a manifestat printr-o luptă împotriva terorismului. Mai mulți analiști politici, antropologi, teologi romano-catolici sau protestanți, au dezvoltat o nouă filosofie a războiului drept, care să cuprindă și atacurile preventive asupra altor națiuni, sub denumirea de „război preventiv”⁶⁷.

Unul dintre cei mai mari promotori ai acestei idei este George Weigel. El spune că agresiunea nu mai poate fi văzută ca în trecut, în sens clasic. Anumite regimuri dețin arme de distrugere în masă sau legături cu rețele teroriste iar o ofensivă militară în acest sens, nu doar că e legitimă, ci se și impune.

Poziția Bisericii Catolice cu privire la război pornește de la viziunea Fericitului Augustin ce emite o deosebire între război nepermis și război drept. Primul lucru analizat este existența unui agresor care să reprezinte un pericol pentru o națiune ori pentru mai multe. Nu se poate porni la război pentru cucerirea de noi teritorii sau pentru lărgirea sferei de influență. Războiul nu poate fi pornit decât după ce toate mijloacele de negociere au fost epuizate.

întâlniți [în luptă] pe aceia care nu cred, loviți gâturile lor, iar când îi slăbiți pe ei, legați-i strașnic în lanțuri! Apoi, fie îndurare, fie răscumpărare, până ce războiul se sfârșește. Astfel, iar de ar voi Allah, El s-ar răzbuna pe ei. Însă El vă încearcă pe unii prin alții. Iar aceluia care sunt uciși pe calea lui Allah *El nu le va lăsa faptele lor să fie în deșert*”, apud Sebastian Nazâr, „Război „drept” și pace în tradiția bizantină”, în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonatori Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, p. 370.

⁶⁶ Sebastian Nazâr, *Război „drept” și pace în tradiția bizantină*, pp. 370-372.

⁶⁷ John Lango, *Preventive Wars. Just War Principles and the United Nations*, în „The Journal of Ethics”, 2005, Nr. 9, pp. 247-268 (despre noua strategie de securitate, p. 248). Vezi și capitolul „Does Just War Tradition Apply to the War on Terrorism”, în Dolores R. Leckey, *Just War, Lasting Peace. What Christian Traditions Can Teach Us*, A Project of the U.S. Jesuit Conference at the Woodstock Theological Center, Rarykoll, New York: Orbis Books, 2006, pp.73-75, care este de părere că „natura amenințării cu care se confruntă americanii după 11 septembrie nu este nouă; ceea ce este nou este conștiința vulnerabilității față de aceste amenințări persistente” apud Radu Petre Mureșan, „Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională”, în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonatori Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, p. 400.

Catehismul romano-catolic susține că Biserica trebuie să fie apărătoarea legii morale pe durata conflictului armat. O chestiune importantă în război este echilibrul de forță, adesea comițându-se acte de violență împotriva celor care nu reprezentau un pericol, ajungându-se chiar și la genocid. Se insistă asupra faptului că necombatanții, soldații răniți, prizonierii trebuie tratați corespunzător, altfel se poate ajunge chiar și la crime de război⁶⁸.

Biserica Catolică promovează astăzi o teologie a păcii și a războiului ce nu mai urmează liniile augustinieniene. Se adaptează unor noi direcții, optând pentru viziuni non-violente bazate pe: apărarea drepturilor omului, dreptul la dezvoltare umană integrală, sprijin pentru legislația internațională și instituțiile globale.

Poziția Bisericii Lutherane ce pornește de la Marthin Luther aprecia că războiul drept poate fi acceptat în principiile lui de bază. Dragostea creștină renunță la „sabie” și la alte mijloace de violență, însă tot în dragostea creștină participăm la autoritatea politică și la puterea ei, întrucât Dumnezeu a lăsat-o pentru asigurarea păcii pe pământ.⁶⁹

Poziția Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea a fost inițial una pacifistă, refuzând serviciul militar⁷⁰. La Conferința Generală din anul 1867 s-a stabilit: „purtarea armelor sau angajarea în război este o violență directă a învățăturilor Mântuitorului și a legii lui Dumnezeu în literă și în duh”. Ulterior atitudinea s-a schimbat, trecându-se de la pacifism la selectivism. Principiile războiul

⁶⁸ „Acțiunile care sunt în mod deliberat contrare dreptului națiunilor și principiilor universale, precum și dispozițiile care impun astfel de acțiuni, constituie crime” (*Catehismul Bisericii Romano-Catolice* [1993, p. 483]). Michael Walzer, cunoscutul politolog, profesor emeritus la Institute for Advanced Study in Princeton, a arătat că, alături de *jus ad bellum* și *jus in bello*, trebuie să luăm în discuție și acele criterii morale care arată că scopul folosirii forței armate este pacea, ceea ce el numește *jus post bellum*: „Este clar că cineva se poate angaja într-un război drept, poate lupta drept, dar poate provoca o catastrofă morală după război, prin instaurarea unui regim satelit de exemplu, se poate răzbuna pe cetățenii statului înfrânt sau poate eșua, după o intervenție umanitară, să ajute oamenii pe care i-a salvat să-și refacă viețile” (Michael Walzer, *Just and Unjust Occupation*, în revista *Dissent*, Winter 2004), apud Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională*, p. 403.

⁶⁹ În special în lucrarea cu titlul „Dacă și soldații se pot mântui”: „Nici un război nu este drept. Pentru că sunt războaie care sunt începute pentru că *cineva vrea* și altele deoarece *cineva este victima unui atac*. Primele sunt ale dorinței, celelalte sunt din necesitate, primele sunt ale diavolului, celelalte sunt dezastre umane, dar Dumnezeu ajută în ele”, Jaroslav Pelikan & Helmut Lehmann, *Luther's works*, American edition, vol. 46, Saint Louis: Concordia Pub. House, 1967, p. 121, apud Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională*, p. 409.

⁷⁰ Edwin Gaustand, *The Rose of Adventism. Religion and Society in mid-nineteenth-century*, New York, 1974; Lenden Ingemar, *The Last. An Historico-genetical Study of some important chapters in the making and development of the Seventh-Day Adventist Church*, Las Vegas, 1978; Michael Pearson, *Millennial Dreams and Moral Dilemmas. Seventh-Day Adventism and Contemporary Ethics*, Cambridge University Press, 1990, apud Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională*, p. 411.

drept: scopul ultim urmărit să fie obținerea păcii, să fie ultima variantă și utilizarea unui pachet minim de forțe și resurse pentru victorie⁷¹.

Poziția Bisericii Sfinților Ultimelor Zile (Mormonă) față de participarea la război este diversificată. Susține că „războiul este cea mai satanică și rea stare care poate să existe pe pământ. Războiul este de la diavol. Dacă toți oamenii ar fi drepți, nu ar fi existat război”⁷². În alt loc se susține că războaiele sunt rele în natura lor, dar totuși Dumnezeu le folosește pentru scopurile Lui⁷³.

Martorii lui Iehova promovează chiar ei înșiși o atitudine potrivnică, de război cu toate religiile și instituțiile. Susțin că nu este cu puțință a instaura pacea atâta vreme cât oamenii sunt învățați săucidă. Atunci când se va ajunge la cunoașterea adevărată a lui Dumnezeu, violența și războiul va crea repulsie. Ei dețin o atitudine potrivnică față de ideea de stat și națiune.⁷⁴

Poziția Bisericii Ortodoxe este aceea că războiul vine ca efect al depărtării omului de Dumnezeu. Poziționarea este ambivalentă, războiul este condamnat dar în același timp este tolerantă cu ostașii care servesc patria și le oferă asistență religioasă în teatrele de operații. Războiul a fost tolerat din iconomie, cel de apărare („un rău mai mic”) în vederea salvării unor lucruri mai importante. Referitor la războiul de expansiune poziția este una negativă. Războiul nu poate fi drept, poate în schimb servi unei cauze drept, întrucât este nedrept prin însăși natura lui.⁷⁵

---

⁷¹ Sangel Manuel Rodriguez, *Christians and Wars*, în *Adventist Review*, 10 aprilie 2003, p. 11; Într-un alt articol, intitulat „Is Killing Murder”, el arată că verbul „a omorâ” din Porunca a 6-a nu se referă la pedeapsa cu moartea, nici la uciderea în război. Astfel, deși nu consideră că uciderea în război sunt justificabile, el admite că „apărarea legitimă cerea folosirea unei forțe minime pentru a neutraliza agresorul” (Rodriguez, *Is Killing Murder*, în *Adventist Review*, 11 decembrie 2003, Ryan, E.A. Sangel Manuel Rodriguez este director al Biblical Research Institute, al Conferinței Generale Adventiste, apud Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională*, p. 411.

⁷² Bruce McConkie, *Mormon doctrine*, Bookcraft, Salt Lake City, Utah, 2000, p. 826. Lucrarea lui McConkie este importantă pentru înțelegerea sistematică a doctrinei mormone, dar nu este întru totul oficială. Prima ediție apărută în 1958 a fost dur criticată de autoritățile mormone care au considerat-o plină de erori. Pentru a înțelege poziția actuală a „Bisericii Mormone” este necesară raportarea la *Enciclopedia of Mormonism* (ed. Daniel Ludlow, 4 vol., New York, 1992), o lucrare de asemenea neoficială, dar recomandată de „Biserica Mormonă”, apud Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională*, p. 412.

⁷³ „Dumnezeu în mania lui a hotărât să fie războaiele pe fața pământului, și oamenii să se omoare și să fie frică asupra fiecărui om” (Doctrines & Covenants 63, 33), apud Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională*, p. 412.

⁷⁴ Radu Petre Mureșan, *Războiul drept în creștinismul contemporan. Perspectivă interconfesională...*, pp. 413-414.

⁷⁵ *Ibidem*, pp. 414-417.

Scurte considerații

Tradiția războiului legitim însumează mai multe teorii legate de legitimitatea războiului: seculare, divine, legale, morale, deontologice și consecvențialiste, fiecare teorie oferind diverse presupuziții normative referitoare la război.⁷⁶

Cercetând Vechiul Testament identificăm numeroase indicii din care reiese faptul că războiul nu a fost văzut ca făcând parte din viața de zi cu zi a omenirii. Se vorbește chiar despre ororile războiului, furturile (Miheia cap. 2, v. 8: „Ci voi, împotriva poporului Meu, stați într-ajutor vrăjmașului lui. Mai înainte ca să năvălească Salmanasar voi jefuiți ca la război pe cei care merg cu încredere pe calea lor”), ori sacrificarea oamenilor nevinovați (II Regi cap. 1, v. 25: „Cum au căzut vitejii în toiul luptei! Ucis a fost Ionatan pe înălțimile tale, Israele”; Deuteronom cap. 20, v. 5-7: „Căpeteniile oștirii încă să grăiască poporului și să zică: Cel ce și-a zidit casă nouă și n-a sfințit-o, acela să iasă și să se întoarcă la casa sa, ca să nu moară în bătălie și să i-o sfințească altul. Cel ce și-a zidit vie și n-a mâncat din ea, acela să iasă și să se întoarcă la casa sa, ca să nu moară în bătălie și ca să nu se folosească altul de ea. Cel ce s-a logodit cu femeie și n-a luat-o, acela să iasă și să se întoarcă la casa sa, ca să nu moară în bătălie și ca să nu o ia altul.” și Isaia cap. 22, v. 2: „Tu, cetate zgomotoasă, cetate plină de zarvă și de chiote de veselie? Răniții tăi nu sunt răniți de sabie și n-au murit în luptă”). Motivul războaielor trebuie văzut în ruperea relației dintre om și Dumnezeu, consecința fiind dezastruoasă pentru întreaga umanitate: „Pământul însă se stricase înaintea feței lui Dumnezeu și se umpluse pământul de silnicii” (Facere cap. 6, v. 11).

Analizând Noul Testament observăm faptul că tema centrală este jertfa Mântuitorului prin care oamenii s-au împăcat cu Dumnezeu și iubirea jertfelnică a unuia către celălalt (Matei cap. 5, v. 21-22: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: Să nu ucizi; iar cine va ucide va fi vrednic de osândă. Eu însă vă spun vouă că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă; și cine va zice fratelui său netrebnicule! vrednic va fi de judecata sinedriului; iar cine va zice nebunule!, vrednic va fi de gheena focului.”). Întreg Noul Testament se poziționează împotriva războiului început din mândrie ori din lăcomie. Nici chiar războiul pentru apărarea vieții sau din apărare nu este propovăduit, acesta putând fi permis de Biserică ținându-se cont de firea omului, departe de desăvârșire. Firul central al Noului Testament rămâne însă pacea.⁷⁷

⁷⁶ Bogdan Puiu, *Intervenția umanitară: provocare, nouă ipostază a războiului legitim sau simplu instrument al politicii internaționale?* în *Bellum Justum et Pium, Creștinii în fața provocării războiului - o perspectivă istorico-fenomenologică* -, Coordonatori Radu Petre Mureșan și Ilie Chișcari, Editura Universității din București, București, 2011, pp. 425-426.

⁷⁷ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 423-426.

Analizând viziunea surprinsă în Coran și în alte cărți socotite sacre de lumea islamică ajungem la concluzia că pacea mult dorită de întreaga umanitate nu poate fi realizată decât prin transformarea lumii întregi în Dar as-Islam.⁷⁸

Încă din perioada Împăratului Constantin cel Mare în cadrul cultului bisericesc se făceau rugăciuni pentru victoria armatei, în timp ce preoții militari însoțeau trupele bizantine, binecuvântându-le steagurile și drapelele, conducând slujbe zilnice și cel mai probabil îngrijind și împărțășind pe cei răniți și pe muribunzi⁷⁹. Acestea erau singurele contribuții ale prezenței Bisericii la război. Biserica Răsăriteană nu a proclamat nici un război „a fi sfânt”, refuzând categoric „a da” soldaților recompense cerești.

În concepția bizantină, dar nu numai, iminența recurgerii la război și la forța militară a fost văzută ca cea din urmă variantă, aceasta după ce toate mijloacele de tratative au fost epuizate. În această situație, în care pacea nu era posibil de reglat, războiul devenea „rău necesar”. Chiar și atunci când era de neoprit, războiul nu înceta a fi „un rău, și cel mai mare dintre ele”. Chiar dacă „drept”, războiul nu poate fi văzut ca o realizare meritorie, și nicidecum „sfântă”. Luarea unei vieți în timpul luptei nu era văzută ca o crimă, Biserica considerându-o ca un păcat ce necesita o penitență.⁸⁰

De la întemeierea statelor feudale românești până la Războiul de Independență, Biserica a fost mereu prezentă la toate evenimente importante din viața țării. Orice acțiune militară a domnitorului avea sprijinul Bisericii, preoții însoțind domnii, săvârșind Sfânta Liturghie și acordând sprijin religios ostașilor. Biserica a însoțit cu rugăciunile ei și mai apoi, în marile conflagrații mondiale, armata română de la începutul războiului până la încheierea păcii.

Misiunea preotului în structurile armate, atât la pace cât și la război, este aceea de a asigura asistența religioasă în mod permanent. Preotul participant la bătălii alături de ostașii români (preotul militar) a înțeles că Biserica lui Hristos nu înseamnă doar slujbe, clopote, ziduri, icoane, oameni și lumânări. Ea este loc al dragostei, al jertfei și al milosteniei. Este locul de întâlnire, chiar dacă nu în condițiile cele mai bune, cu divinitatea.⁸¹

⁷⁸ *Ibidem*, pp. 431-432.

⁷⁹ Despre practicile religioase ale armatei bizantine în campanie, a se vedea: J. R. Viennefond, „Les pratiques religieuses dans l'armée byzantine d'après les traits militaires”, în *Revue des études anciennes*, 37, 1935, pp. 322-330; Michael McCormick, *Eternal Victory. Triumphal Rulership in Late Antiquity, Byzantium and the early Medieval West*, Cambridge/Paris: Cambridge University Press/Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1986 (21990), pp. 238-251; George T. Dennis, „Religious Services in the Byzantine Army” în *Ευλογία*. Studies in Honor of Robert Taft SJ, (Studia Anselmiana 110, Analecta Liturgica 17), a cura di E. Carr, S. Parenti, A.-A. Thiemeyer, E. Velkovska, Roma: Pontificio Ateneo S. Anselmo, 1993, pp. 238-251; pentru epoca Imperiului roman târziu: David S. Bachrach, *Religion and the Conduct of War*, c. 300-1215, Woodbridge/Rochester: Boydell Press, 2003, pp. 13-19, apud Sebastian Nazăru, *Război „drept” și pace în tradiția bizantină*, p. 364.

⁸⁰ Sebastian Nazăru, *Război „drept” și pace în tradiția bizantină*, pp. 384-385.

⁸¹ Marius Guguci, *Asistența religioasă în Armata României...*, pp. 437-440.